Türkiye'de Tasavvufun Aile ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Feriduddin AYDIN
ORCID ID: 0000-0002-6440-6734

feriduddin@gmail.com

İstanbul – 2011
دار العِبَر للطباعة والنشر
al-Ibar Publishing

Türkiye'de
Tasavvufun Aile ve Toplum Üzerindeki Etkileri

Tasavvuf, Türkiye'de toplumun tamamına yakın çoğunluğu tarafından dinsel bir kurum olarak algılanmaktadır. Onun için bu akımın, her şeyden önce İslâm'ın alternatifi olduğuna işaret etmek gerekir. Ancak bu tespitin, mevcut ortamda soğukkanlılıkla değerlendirilebileceğini beklemek iyimserlik olur. Özellikle, halkı mistik mesajlarla yönlendirmeye çalışan radikal baskın çevreler, bu saptamayı kuşkuyla, hatta ürküntü içinde karşılayabilirler. Bunu ciddiye almak ise doğru değildir. Çünkü bilimsel çalışmaların önüne bu tür düşünce ve tutumlar, çoğu kez birer engel olarak ortaya çıkabilir. Dolayısıyla tasavvufun aile üzerindeki etkileri araştırılırken, bu çeşit tutumlar karşısında eğer bir çekince söz konusu olur ve tasavvuf ile İslâm kavramları birbirine karıştırılacak olursa *(ya da en azından bu iki kavram arasında organik bir bağ kurmaya çalışılırsa)* elde edilecek sonuçların İslâm'a mal edilmesi gibi önemli yanılgılara düşmek mümkündür. Kur'ân'ın bütünlüğü karşısında tarafsızlığını koruyacak hiçbir araştırmacı ve hiçbir ilim adamı için böyle bir çekince herhalde düşünülemez.

Ne yazık ki şimdiye kadar İslâm ile tasavvuf arasında kapsamlı ve bilimsel bir karşılaştırma yapılmamıştır. Bu amaçla herhangi bir forum düzenlendiği de duyulmamıştır. Dolayısıyla tasavvufun aile ve toplum üzerinde bıraktığı etkiler konusunda buna bağlı olarak herhangi bir araştırma yapıldığı da bilinmemektedir. Ülkemizdeki ilmî faaliyetler adına bu, gerçekten büyük bir eksikliktir.

Tasavvufun aileyi nasıl etkilediği noktasına gelince bunun, çok yönlü ve karmaşık bir mesele olduğuna peşin olarak işaret etmek gerekir. Onun için önce bu akımın, kavram olarak toplum tarafından nasıl algılandığını saptamak, usûl bakımından ön koşuldur. Konuyu bu tespitten önce irdelemeye çalışmanın ise hiçbir anlamı ve yararı yoktur. Bununla birlikte tasavvufun dinsel bir değer mi yoksa felsefi bir akım mı olduğunu saptamak, yine usul bakımından şarttır. Çünkü tamamen bilimsel kriterlere dayanılsa bile, bu iki noktada yapılacak kesin tanımlamalar, eğer genelin vicdanında kabul görmezse tasavvufun, ne toplum, ne de aile üzerindeki etkilerinden söz etmenin hemen hiçbir anlamı olmayacaktır. En azından Türkiye'deki Toplum için bir anlam taşımayacaktır. İşte ortaya çıkan bu büyük engeli yöntem mantığı açısından atlamak mümkün olmadığı için, toplumun büyük bir kesimine rağmen konuya, bilimin hakemliğinde tek taraflı olarak yaklaşmak zorunludur. Bu ise meselenin ele alınmasında en büyük sorunu oluşturmaktadır. Bugüne kadar hiçbir sivil toplum örgütü, hiçbir üniversite yönetimi ve hiçbir bilim otoritesi, bu engelden dolayı, konuyu *(İslâm Tasavvuf karşılaştırması bağlamında)* gündeme getirmeye yanaşmamıştır; bunu göze alamamıştır.

Bu sebeple, meselenin ne büyük sırlar içerdiğini tahmin etmek zor değildir. Tabiatıyla bu derece dokunulmaz bir konuyu irdelemenin de ne kadar güç ve riskli olduğu açıktır. Her şeye rağmen tasavvufun insanlar üzerinde yaptığı etkilerden bilimsel bir bakış açısıyla bugün artık söz edilebiliyorsa, gerçeklerin ortaya çıkması adına bunu, olumlu bir gelişme olarak karşılamaya değer. Bilindiği üzere tasavvufa, Türkiye'de belli bir

kesim tarafından dinsel bir kurum olarak bakılmakta, üstelik bu akım, İslâm'ın organik bir parçası olarak kabul görmektedir. Problemin temelini oluşturan bu yaygın kanıyı Kur'an'ın bakış açısıyla doğrulamak mümkün olmadığı gibi, en azından İslâm dünyasında önemli bir kesimin vicdanına ve kanaatine de ters düşmektedir. Ancak Türkiye'nin bir gerçeği olarak bu yaygın kanıyı görmezlikten gelmek de doğru olmaz. Görüldüğü üzere bu noktada; Türkiye'deki tarikat bağlılarına göre mi, yoksa dünyadaki Selefilere göre mi tasavvufa bakmak gerekir diye paradoksal bir engel, konuyu adeta kilitlemektedir. Meselenin, şimdiye dek neden irdelenmemiş olduğunu da işte esasen burada aramak icap eder.

Çünkü bugüne kadar Türkiye'de hemen hiç kimse; Ben acaba tasavvufa göre mi, yoksa İslâm'a göre mi namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, hacca gidiyorum, zekât veriyorum, kurban kesiyorum, diye kendine bir soru yöneltmemiş ve yöneltmeyi de aklından geçirmemiştir. Fakat İslâm'ın lehinde gibi gözüken bu anlayışa rağmen, "Müslüman" halkın büyük kesimi, tasavvuf temeline dayanan tarikatlarla, şu veya bu şekilde ilişkilidir. Bu nokta ilginç değil midir? Bu gerçek, esasen tasavvufun Türkiye'de birey, aile ve toplum üzerinde ne kadar etkili olduğunu ve ne büyük çelişkilere yol açtığını da aynı zamanda özetlemektedir. Sorun, bu ikilemle de sınırlı değildir. Bilakis halk camide Müslüman, tekkede ve cem evinde sofu, sokakta ise lâiktir. Bu tabloyu olumlu karşılayanlar, hatta farklı alanları birbirinden ayıklanmış, belli disiplinlerle karakterize edilmiş, çağdaş bir kültürel yapı olarak bu tabloyu alkışlayanlar bile bulunabilir! Oysa gecekondulardan oluşmuş büyük kent varoşlarında ve Sulukule gibi roman vatandaşların oturduğu mahallelerde bile birçok mistik örgüt tarafından aralıksız şekilde mürit avı sürdürülmektedir.

Buna rağmen, mahallelerde istihbarat yapan ve uygun karakterdeki ailelerle temas kuran tarikat ekiplerinin faaliyetlerinden habersiz sosyete lâikçileri, tabiatıyla insanları mabette mü'min, sokakta da laik olarak görecek, bununla teselli olacaklardır! Kolayca özetlenemeyecek bu karmaşık tabloya ek olarak halkın, başka özel alanlardaki çeşitli dinsel tutum ve anlayışlarını da eğer bizzat izleyip görürseniz, toplumun tam anlamıyla bir din anarşisi içinde yüzdüğünü görürsünüz. Evrensellikten uzak, bu arabesk din anlayışının birçok nedeni varsa, kuşkusuz tasavvuf bunların başında gelmektedir.

Peki, bu karmaşık tablonun oluşmasındaki temel faktörler içinde tasavvuf, özellikle aileyi nasıl etkilemektedir? Bu soru son derece önemlidir. Çünkü Türkiye'de camilerin büyük kısmı, iş yerleri ve sokaklar, mistik faaliyetlere pek açık gibi gözükmemektedir. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse örneğin Hindistan'da durum böyle değildir. Orada yogiler ve dilenci Budist rahipler, parklarda, hatta yol kenarlarında ve işyerlerinde bile uzun uzun mistik pratikler yapar, transa geçerler.

Türkiye'de ise dış görünüş bakımından Hindistan kadar olmasa bile, toplumun yüzde altmışbeş oranındaki kesimi tarikatlarla herhangi bir şekilde ilişkilidir. Buna rağmen sokakta ve iş yerlerinde yaygın bir sofuluk görüntüsü yoktur. Bu nokta, halkan ancak örtülü şekilde ve özel alanlarda mistik mesajlarla yönlendirildiğini kanıtlamaktadır. İşte bu özel alanlardan biri de evlerdir. Gerçekten de tarikat faaliyetlerini organize eden güçler ve mekanizmalar tıpkı misyonerler gibi mesajlarını daha çok ailelere yöneltmektedirler. Bu temas nasıl sağlanmaktadır, hangi yöntemlerle, ne gibi mesajlar verilmektedir ve bu mesajlar aileleri nasıl etkilemektedir? Bunları açacak ve tamamlayacak daha birçok soruyu sıralamak mümkündür.

Fakat konu o kadar karmaşık, o kadar dallı budaklı ve o kadar çok yönlüdür ki onu tasavvuf, tarikat ve aile üçgeni içinde tutabilmek ve meseleyi belli bir metot ve belli bir çerçevede incelemek oldukça zordur. Çünkü bu sorun, her şeyden önce uzun geçmişi olan bir toplum gerçeğidir. Dolayısıyla onun tarihsel bir arka plânı vardır, örgütsel faaliyet olarak belli propaganda sistemleri vardır. Bu konuda çalışmalar yapan kadrolar vardır, aynı zamanda bunlar, düzenli hiyerarşik yapılara, ilginç stratejilere ve köklü deneyimlere sahiptirler. Daha da ötesi milyonlarca insanın beyni içinde kemikleşmiş sofistike bir sûfî anlayış mevcuttur. İşte bütün bu veriler, mistik teşkilâtların tasavvuf aracılığıyla birey ve aile üzerinde çok yoğun bir yönlendirme çabası içinde olduklarını haber vermektedir. Bu çabalar, aslında eski alışkanlıkların devamıdır.

Bûdî ve Zerdüştî rahiplerin ve onları örnek alan ***"Horasan erenleri"***nin mirasıdır. Çünkü mistik misyonerlik, İslâm'a tamamen yabancı bir etkileme ve yönlendirme şeklidir. İslâm'da tebliğ, dâvet, irşâd ve ıslah çalışmaları vardır. Bu çalışmalar bilgili müminler tarafından Kur'an ve Sünnet çerçevesinde açıkça yapılır. Gerçi Türk tasavvufçular, daha doğrusu günümüzün tarikat bağlıları, bu terimleri de sıklıkla kullanmaktadırlar. Meselenin esasen yanıltıcı başka bir yönü de budur. Zira Uzak Doğu mistisizminin devamı olan Türk tasavvufu, İran ve Hint dinlerinden miras aldığı terimlerin ve âyinlerin büyük kısmını tarihin akışı içinde mahalli kültürle yoğurmuştur. Tabir caizce bu terimleri ve âyinleri Müslümanlaştırmıştır. Onun için tasavvuf terminolojisinde bol miktarda İslâm'a ait değerler de bulunmaktadır. Kişiyi ve aileyi mistikleştirmek, Türklerde çok eski bir geçmişe sahiptir.

Kişinin bu yönde kazandığı rûhî formasyon, Türkçe'de «***dindarlık***» olarak ifade edilir. Dine çok bağlı olan kimselere de «***dindar***» denir. Bu tabir, daha önceleri yaygın olan Arapça «***Mütedeyyin***» nitelemesinin, Türkçeleştirilmiş yeni şeklidir ve İslâm'a ait değildir. Spekülatif olarak vaktiyle Arapça düzenlenmiştir. İslâm'ın bağlısına gelince, *(yani müslim kişi)*, eğer imanında samimi ise sadece mü'min'dir. İslâm'ın en coşkulu bağlısı bile Kur'an'da *(mütedeyyin değil)*, yine mü'min ve "***muttakî***" olarak nitelenmiştir. Mütedeyyin kelimesi ise Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir yerinde geçmemektedir. Dolayısıyla belirtmek gerekir ki, Tasavvuf ile İslâm'ın karşılaştırılmasında eğer *-bu stildeki duyarlılıkla-* gerçekçi bir ayıklamaya gidilecek olursa taşlar yerine oturacak İslâm berrak olarak ortaya çıkacaktır.

Tasavvufun, öncelikle kişiye ve aileye verdiği masajlar eğer tarihin akışı içindeki gelişmeleriyle izlenecek olursa, bin yıl kadar önce Türklerin İslâm'la tanıştırılmasında kullanılan telkin şekillerinin de Kur'ânî değil, mistik olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü o zamanlar çoğu göçebe olan halkın, tevhid gerçeğini Kur'ânî üslupla anlamasına zaten imkân yoktu. Öyle ise İslâm, entelektüel zümrelerin dinidir, şeklinde aceleci bir yorumla bu gerçek, yanlış anlaşılmamalıdır. Bilakis İslâm, çobanların bile rahatlıkla anlayıp derin bir coşku içinde yaşayabileceği doğal ve evrensel bir dindir. Ancak bunun çok önemli bir ön koşulu vardır; o da eski ve eskimiş tüm inanışlardan, batıl ve hurafelerden, önyargılardan arınabilmektir. İşte bu, halâ gerçekleşmediği için, şimdilerde bile durum o günlerden pek farklı değildir. Çünkü Kurân-ı Kerîm'in, topluma inen ilk Türkçe açıklaması, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1961 yılında bastırılan meâldir. Demek ki, bu tarihten önce halk, hiçbir dönemde Kurân-ı Kerîm'le doğrudan temas kuramamıştır.

Bilakis Türk halkının dinle temasını, tarih boyunca hep "***din adamları***" ve tarikat şeyhleri sağlamaya çalışmışlardır. Bunun eski dinlerden kalma bir gelenek olduğu

anlaşılmaktadır. Türkiye'de *(Hıristiyanlıktaki ruhban sınıfı gibi)* belirgin bir "din adamları" sınıfının bulunuyor olması, bunu doğrulamaktadır. Halbuki İslâm toplumunda aydınlatıcı uzmanlar âlim olarak nitelenirler. Bunlar "din adamları" değildirler. Bunların sahip bulunduğu ilmî formasyona ne din adamları ne de akademisyenler sahip değildirler.

Topluma aktarılan dini bilgilerin, salt Kur'an ve Sünnet kaynaklı olup olmadığını, bu yüzden halk hiçbir zaman kestirememiştir. Çünkü "***din adamı***" olarak bu görevi yapan aracı grubun içinde, kimin ehil ve yetkili olduğu da hiçbir zaman halk tarafından denetlenememiştir. Gerçi Cumhuriyetten önce de sonra da din adamları, belli kriterlere göre resmi bir eğitimden geçmiş kimseler arasından seçilmişlerdir; fakat bunların görüntüsünde göze çarpan resmilik, büyük bir engel oluşturmamasına rağmen, onların fert ve ailelerle iletişim kurmalarını bir şekilde zorlaştırmıştır.

Bu ise bireyin ve ailenin tasavvufa açık kalmasını sağlamıştır. Bu yüzden de toplumun İslâm dışı inanış ve anlayışlara karşı manevi bağışıklık sistemi korunamamıştır. Dolayısıyladır ki tarih boyunca İslâm âlimlerinin yerini, çoğu kez filozoflar, tarikat şeyhleri, ozanlar, hatta medyumlar ve büyücüler doldurmaya çalışarak kişilerin ve ailelerin sorunlarını paylaşmışlardır. Bilindiği üzere, Tasavvufun kendini kabul ettirmek için empoze ettiği idealin adı, bu akımın literatürüne «***Allah sevgisi***», daha doğrusu «***Allah aşkı***» olarak geçmiştir. Belirtmek gerekir ki «Allah sevgisi» ile «Allah aşkı» anlam ve amaç itibariyle tamamen farklı şeylerdir. Allah sevgisi, İslâm'a ait ideallerden biridir. Fakat «Allah Aşkı» değil! Ayrıca, Tasavvufun nihaî ve esas amacı «vahdettir»; İslâm'ın ise «Tevhid»'dir. Bu iki kavram arasında ise hiçbir ilişki yoktur. Bilâkis, birbirine tamamen aykırıdırlar.

Onun için tarih boyunca İslâm âlimleri ile filozof tasavvufçular arasında «vahdet» ve «tevhid» tartışmaları günümüze kadar sürüp gelmiştir. Dolayısıyla aralarında bu kadar geniş bir açı bulunan tasavvuf ile İslâm'ı özdeşleştirmek şöyle dursun, aralarında bir bağ bulmak bile imkânsızdır. Fakat tarihin akışı içinde tasavvuf, başka dinlerden olduğu kadar İslâm'dan da öyle çok beslenmiştir ki onun meydana getirdiği sentezin içinden İslâm'a ait olan değerleri ayıklamak herkesin başarabileceği bir iş değildir. İçinden çıkılmaz bir kavram kargaşasına boğulmuş olan bu iki kurumun benzeşme sorunu ise çağımızda doruğa ulaşmış ve adeta kilitlenmiştir. Özellikle tasavvufun bireye ve aileye İslâm'dan çok daha baskın ve etkin yollarla taşınıyor olması bu sorunu daha çok karmaşık hale getirmiştir.

Tasavvufun bu konudaki en büyük avantajı, imandan bile önce sevgiyi ve aşkı işliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Elbette ki İslâm'da da imanın temeli sevgidir. Çünkü Allah'ı sevmeyenin, O'na iman etmesi mümkün değildir. Şu var ki tasavvufun, duygusallığı sınırsız şekilde körükleyerek aşılamaya çalıştığı aşk; mantığın, bilimin, yasaların, İslâm'ın ve ahlâk'ın duvarlarını zorladığı ve çok kere de bu duvarları deldiği için kabul görmekte ve geniş çevrelere yayılabilmektedir. Tasavvuf, esasen bu şekilde bizzat kendisiyle çelişkiye düşmektedir. Çünkü «bir nefis terbiyesi rejimi» olduğu ileri sürülen tasavvuf, sınırı bulunmayan aşk aracını kullanarak insanın içgüdülerini, olabildiğince doyuma ulaştırmaya çalışmaktadır!

Bu münasebetle, önemli bir noktaya vurgu yapmak gerekir. Bu da sınırsız sevginin (yani aşkın), Allah'ın şeriatı da dâhil, hiçbir yasayı tanımadığı gerçeğidir. Tasavvufta

vahdet anlayışı bunu desteklemektedir. Bu anlayışı çok iyi etüt edenler aşk ile vahdetin birbirini nasıl tamamladıklarını çok iyi bilirler.

Aşkı; devlet, ordu, şirket ve dernek gibi teşkilâtlara anlatmak eskiden beri adet değildir. Örgütlere rûhî mesajlar vermeyi *(nadir istisnalar hariç)*, kimse pek denememiştir. Çünkü hem böyle girişimler, bu muhataplar tarafından çok kere hoş karşılanmaz, hem de bu kurum ve kuruluşlar, belli birer uzmanlık alanıdırlar; ayrıca bu örgütlerin bünyesinde çalışan insanların zaten işleri başlarından aşkındır; bunların bir kesimi yönetici, bir kesimi de üreticidirler; amaçlarının gereği olarak insanların hayatî ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışırlar. Tasavvuf ise temel amacı ve sunum şekilleriyle insan vicdanına hitap eder. Onun için tasavvufla uğraşanlar, taraftar bulabilmek için, araç olarak sevgiyi ve aşkı, hedef olarak da daima bireyi ve aileyi seçmişlerdir. Bu gelenek, günümüzde de aynen devam etmektedir.

Tasavvufun bireyi ve aileyi hangi yönde, nasıl etkilediğine gelince, bunu saptayabilmek, toplumun Kur'ân'ı öteleyerek din adına yaptığı tercihleri çok iyi öğrenmekle ancak mümkün olabilir. Onun için eğer bu tercihlerin, olabildiğince kapsamlı bir listesi çıkarılabilse, orta düzeyde din kültürüne sahip insanlar bile Kur'an'daki İslâm ile tasavvufun -*İslâm adına*- zihinlere yerleştirdiği din anlayışı arasındaki derin uçurumu fark etme olanağını bulabileceklerdir. Böyle bir liste hazırlamak ise pek de kolay olmadığı için, en azından uzman ve yetenekli araştırmacılar, tarikat şeyhlerinin etrafında kümelenen insanlarla temas kurmak suretiyle bu gerçeği kısmen keşfetmeyi başarabilirler. Çünkü tasavvufu evlere taşıyan ve onu zihinlere kazıyan ekipler, bu kalabalıklar tarafından desteklenmektedir. Fakat bunların, Türkiye'de şimdiye kadar kurduğu dernekleri, vakıfları, şirketleri, yayınevlerini ve internet sitelerini; yayınladıkları gazete, dergi ve kitapları saymak bile kolay değildir. Bunların insanlara anlattığı şeylerden bazı örnekler şöyledir:

* «Tasavvuf hakikat yolculuğudur»
* «Tasavvuf halk içinde Hak ile olmaktır».
* «Tasavvuf, ebedî saadete nâil olmak için nefsi tezkiye, ahlâkı tasfiye, zâhir ve batını tamir hallerinden bahseden bir ilimdir»

Tasavvufun, bu şekilde uzayıp giden onlarca ilginç tanımlarını, tarikatçılara ait yayınlarda ve internet sitelerinde okuyabilirsiniz. Bu suretle insanlar o kadar derin bir hipnoza sokulmuşlardır ki bu ülkede bir tek insan bile çıkıp örneğin bu propagandalara karşı şu soruları olsun yöneltmeyi düşünemiyor: Acaba, tasavvuf hakikat yolculuğudur da, İslâm batıl yolculuğu mudur? Tasavvuf, halk içinde Hak ile olmaktır da İslâm, halk içinde Şeytan ile mi olmaktır? Tasavvuf, ebedî saadete nâil olmak için nefsi tezkiye, ahlâkı tasfiye, zâhir ve batını tamir hallerinden bahseden bir ilimdir de, İslâm'da böyle bir ilim yok mudur? Yok eğer tasavvuf zaten İslâm'ın kendisi ise *(ki çoğunluğun iddiası budur)*, o zaman tasavvuf kelimesi yerine neden İslâm kelimesi kullanılmamaktadır? Bu kez diyeceklerdir ki; tasavvuf da aynen fıkıh, tefsir, hadis ve akaid gibi bir ilmin ismidir, onu nasıl olur da İslâm'a ad olarak verebiliriz? Hayır, işte bunu söyleyemezler. Çünkü bakınız bunlardan biri -*böyle bir cevabı yalanlarcasına*- hiç çekinmeden aynen şunları söylemektedir: «Din'in kabuk -*şeriat*- kısmı, kardeşliği öngörür, düşman olmayı kabullenmez, "bütün Müslümanlar kardeştir" uyarısında bulunur. Genelde artıların, eksilerin üzerinde durur, iyi amellerin teşvikçisi rolünü üstlenir. Ne var ki, bunlar insanı mutlu sona ulaştırmaya yetmez. Tasavvuf ise dinin dip tarafı, bir başka âlemin öğretisidir. Bir meyvenin yenen kısmını tasavvufa benzetmek doğru olur. Yani

meyvenin yenmeyen kısmı şeriattır, Kur'an'dır! Çünkü yukarıdaki alıntıdan böyle bir anlam da çıkmaktadır. Ama yine de yazarı takdir etmek gerekir. Çünkü hiç değilse, zihnindekini mertçe ortaya sermiştir.

İşte tasavvufun insanlar üzerinde uyandırdığı etkilerden sadece birkaç örnek böyledir. Her gün evlere taşınan, tasavvuf içerikli binlerce yayın ve izlenen yüzlerce internet sitesi hiç kuşkusuz Türkiye'deki insan üzerinde derin izler bırakır ve bundan sonra da bırakacaktır. Eğer böyle giderse bu izler çok daha derinleşecek ve belki de geriye dönüşü mümkün olmayan sonuçlar doğuracaktır. Bu ilgiyle şunu unutmamak lâzımdır; bu gerçek, dünyaya egemen güçlerin dikkatini öyle çekmiş ve onlara öyle büyük bir güven aşılamıştır ki son yıllarda «***Büyük Ortadoğu Projesi***» adı altında tasarladıkları postmodern haçlı seferini bir süre sahneye koydular.

Tasavvufa başka bir açıdan baktığımızda onu mistik bir kaçış felsefesi olarak görüyoruz. Bütün felsefelerin orak noktası *(arayış)* olmasına karşın tasavvuf, gerçeklerden kaçışı amaç ve ideal olarak seçmiştir. Bu felsefe, Türkiye'de dinselleştirilmiş, vicdânî bir sanal hayat anlayışı haline getirilmiştir. Temelde salt vicdana hitap ettiği için bu öğreti, topluluktan çok, kişiye sunulur. Onun için tartışılmak ve sorgulanmak gibi engellere takılmaz. Tasavvufun yayılma süreçlerinde hep bu yöntem kullanılmıştır.

Bu ilgiyle tasavvufun insan psikolojisi üzerinde meydana getirdiği etkiler oldukça büyük önem taşır. *(Ne yazık ki sosyal psikoloji alanında, Türkiye'de bu konu ele alınmamış ve hiç işlenmemiştir.)* Tasavvuf ilk başta sırf kişiye hitap ettiği için onu kendi iç dünyasında yalnızlaştırır. Daha sonra tarikat örgütlerinden birine üye olsa bile o, bu yalnızlığı kendi içinde hep yaşar.

Tasavvuf ile İslâm arasındaki çatışma buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü İslâm tasavvufun aksine bireyi sosyalleştirir; ona toplumsal idealleri gerçekleştirmede «*meçhul asker*» rolünü yükler. Dolayısıyla İslâm, kendini hem bireye, hem de topluma hayatın içinden sunar. İslâm sadece aile içinde değil, yaşamın her alanında insanın karşısına çıkar. Oysa tasavvuf önce kuytularda, tenhalarda kişiyi yakalamaya çalışır. Onun için tasavvuf yarı gizlidir, İslâm ise tamamen alenîdir, şeffaftır, açıktır…

Türkiye'de aile, tasavvuf ve tarikat propagandalarının yöneltildiği önemli hedeflerden biridir. Bu nedenledir ki tarikatların propaganda ekipleri, sürekli olarak kişilere ve ailelere yönelirler. Tarikat meseleleri Türkiye'de hiçbir zaman konferanslarda, sempozyumlarda ve bilim forumlarında tartışılmaz. Tam tersine tarikat ayinleri evlerde icra edilir. Tasavvufi sohbetler evlerde düzenlenir. Bu sohbetler sırasında evliya menkabeleri, kerametler ve yatırlara yapılan ziyaretler uzun uzun anlatılır. Bu konuda yazılmış kitap ve dergiler tanıtılır, bu yayınlardan özellikle etkileyici bölümler okunur ve siparişler alınır. Bu tür ilişkiler topluma tamamen kapalıdır. Sohbetteki grup dağıldıktan sonra herkes sokakta kendi işinde gücünde görünür. Onun için sokak ve caddelerin dış görüntüsü «lâiktir»!

Bu ilişkilerden, İstihbarat örgütleri en ufak ayrıntılarına kadar haberdardır. Hatta bu faaliyetlerin arkasında -*devletle irtibatlı*- destekleyici derin yapılar vardır! Fakat ilginçtir ki bu ilişkilerin doğurduğu psikolojik, sosyal ve toplumsal değişimler hakkında hiçbir üniversite ve hiçbir bilim otoritesi, herhangi bir alan araştırmasına şimdiye kadar yanaşmamıştır! Oysa bu tür faaliyetler, toplum üzerinde ahlâk ve moral bakımdan

çeşitli etkiler bırakır. Kişiyi yönlendirmede özellikle tasavvuf, Türkiye toplumu üzerinde çok derin etkiler bırakmıştır ve bundan sonra da bırakacaktır. Bu etkilerin en önemli sonuçlarından biri olarak Kur'an'daki İslâm'ın aleyhinde «Müslümanlık», daha çok törpüleyici rol oynayacaktır. Nitekim bu ilgiyle eğer *(Kur'ân'ın bütünlüğüne inanan)* bir mü'min ile *(bu bütünlüğü öncelemeyen)* bir sûfî arasında vicdanî durum bakımından, ciddi bir kanaat testi yapılacak olsa çok ilginç sonuçlar elde edilecektir. Örneğin bilinçli bir mü'minin vicdanını gelişigüzel yönlendirmenin çok zor olduğu görülecektir; oysa bir sûfinin, bir tarikat bağlısının vicdanını yönlendirmek son derece kolaydır; yeter ki kullanılan üslup ve anlatılar mistik olsun. Ve yeter ki bu konuda onunla girilecek temas, bir aile ortamı içinde cereyan etsin.

Aile ortamları, dostluklara ve dertleşmelere en uygun özel alanlardır. Bu önemli nokta, sırf kişileri hedef alan gizli örgütlerin dikkatini tarih boyunca çekmiştir. Örneğin İhwânussafâ, Haşşâşîler, İsmâilîler, Nusayrîler, Dürzîler, Kadıyânîler, Bahâiler, Yahova Şahitleri, Mooncular ve Misyonerler, daima münferit olarak kişilerle ve ailelerle temas kurarak muhitlerini genişletmeye çalışmışlardır. Tasavvuf ve tarikat yayılmacılığında da temel strateji budur. Onun için gerek karakterize edilmiş tarihsel arka plan işlenerek, gerek özel yayılma stratejisi izlenerek, gerekse İslâm'ı araç olarak kullanmak suretiyle tasavvufun halk arasında tutunmasını isteyen odaklar ve örgütler daima kişiyi ve aileyi hedef seçmişlerdir.

Bu üç yöntemden her biri, kişiye ve aileye yönelik tasavvuf ve tarikat etkilerini açıklamada çok büyük önem taşımaktadır. Bunları önce sıraya koyup, daha sonra detaylandırmakta yarar vardır.

1. Mistik akımların Türkiye'de Tarihsel arka plânı,
2. Tarikat propagandaları ve yayma stratejisi,
3. Mistisizmin propagandasında İslâm'ın araç olarak kullanılması.

Tasavvuf ve tarikatların, Türkiye'deki tarihsel ve toplumsal gelişim periyotlarını bu açılardan ele almak gereklidir. Bugünkü toplumda son şekliyle gözlemlenen tasavvuf anlayışının bütün ayrıntılarını ve yayılma şeklini ortaya çıkarabilmek için, konunun bu üç başlık altında ve bilimsel bir metodoloji ile irdelenmesi şarttır. Türkiye'de böyle bir çalışmayı başlatabilmek için ne yazık ki siyasal, hukuksal, sosyal ve kültürel koşullar henüz oluşmuş değildir. Ayrıca eğer çok kapsamlı olursa böyle bir çalışma, uzun bir zaman da alabilir. Çünkü böyle bir proje, her şeyden önce ekip işidir. Ne çare ki Türkiye'de, tarikat ve tasavvuf alanında ilmi araştırmalar yapacak yetişmiş uzmanlar bulunmamaktadır. Bu sorunu, ünlü Türk Sosyologu Prof. Dr. Baykan Sezen yirmi yıl önce bir itiraf olarak dile getirmiştir. Sezen'in bu konudaki sözleri şöyledir:

«Türkiye'de din sosyolojisi konusunda araştırma yapmak isteyenleri umutsuzluğa düşürecek bir başka olay daha var. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, o günkü ortam içinde genel olarak dine, özel olarak İslâmiyet'e karşı takınılmış tutumun etkileri bugün de duyulmaktadır. Konumuz üzerinde en basit araştırmalar bile henüz yurdumuzda yapılmamıştır. Din sosyolojisinde terminoloji bile Türkiye'de henüz saptanmış değildir. Yine İslâmiyet'te çeşitli kavramların hangi anlamda oldukları üzerinde bir oybirliği ve açıklık yoktur.»[1]

[1] Prof. Dr. Baykan Sezen, Toplum ,Farklılaşmaları ve Din Olayı, İ.Ü. Edibiyat Fakültesi yayınları No. 2797. İstanbul-1981

Araştırmacının güvenliği bakımından herhangi bir risk taşımayan bu itiraf, önemli sırların ipuçlarını sezdirir gibidir. Ancak ehil sosyologlar bulunsa bile bunlardan birinin, davranarak tasavvufun aile ve toplum üzerindeki etkilerini bütün ayrıntılarıyla ortaya sermeyi göze alıp alamayacağı kesin değildir. Görüldüğü üzere, bu da ayrı bir sorundur. Nitekim ne kadar ufku geniş, başarılı ve cesur olursa olsun, hangi sosyolog, *-örneğin bugün binlerce insan tarafından Hz. Muhammed'den üstün tutulan-* bir «evliya»nın, gerçekte bir İngiliz casusu olup olmadığını araştırabilir?! Bunu başarabilse bile elde edeceği bilgileri ortaya serebilir mi?! Kapalı bir dünyada var olan bu gerçeği bugün hiç kimse açıktan seslendiremez. Onun için «Müslümanlık» adı altında vicdanlara kazınarak kemikleşmiş olan tasavvufun, geçmişte ve günümüzde bu ülke insanına hangi yol ve yöntemlerle aşılandığının serüvenini ve içyüzünü ortaya çıkarmak sanıldığı kadar kolay iş değildir!

Örneğin son yıllarda, din sosyolojisi konusunda birkaç uzmanın yetiştiği söylenmektedir. Halbuki bunlardan hiç biri, tasavvufla İslâm'ı karşılaştırmayı, tasavvufun Türkler arasında nasıl yayıldığı ve tarikatçılığın nasıl doğup bugünkü yaygın manzarayı kazandığı hakkında herhangi bir şey söylemeyi göze alamamıştır. Çünkü buna girişecek olurlarsa mutlaka birçok detayı deşifre temek zorunda kalacak ve tabiatıyla büyük tepki göreceklerdir! Bu «sosyologlar», tasavvufun bu ülkede kişilere ve ailelere hangi amaçlarla, hangi yol ve yöntemlerle taşındığına ilişkin bir görüş de ortaya koymamışlardır. Bütün bu gerçekler ise Türkiye'deki üniversitelerde, toplum sosyolojisi konusunda yapılan çalışmaların önyargılı yaklaşımlarla yürütüldüğünü de aynı zamanda açıkça kanıtlamaktadır!

Bu tutum çok yönlü bir sorundur ve konumuzun sınırlarını aşmaktadır. Bu çalışmadaki metodolojiye olabildiğince uymak bakımından bu ve benzeri ikincil sorunları bir kenara koyarak, biraz önce sözü edilen üç açıdan meselenin özüne girmek gerekir. Bu ise başka bir çalışmanın konusudur.